

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ

*Psychological
Prospects*

Спеціальний випуск, т. 1

2012

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ

*Psychological
Prospects*

Спеціальний випуск

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ
МАЛИХ, СЕРЕДНІХ ТА ВЕЛИКИХ ГРУП»

Т. 1. Особистість і мала група

2012

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
(протокол № 10/12 від 25 жовтня 2012 р.)

Редакційна рада:

Микола Слюсаревський – голова редакційної ради;
Ігор Коцан, Ксенія Абульханова (Росія), Роман Арцишевський,
Марта Богачевська-Хом'як (США), Михайло Костицький,
Василь Кремень, Ігор Пасічник

Редакційна колегія:

Лариса Засєкіна – головний редактор; *Вадим Васютинський,*
Жанна Вірна – заступники головного редактора;
Віталій Татенко, Олена Донченко, В'ячеслав Казміренко, Лідія Орбан-
Лембрик, Олена Старовойтенко, Тетяна Титаренко, Наталія
Чепелєва, Микола Бабій, Любов Найдьонова, Мирослава Мушкевич –
члени редакційної колегії

Засновники: *Волинський державний університет імені Лесі Українки,*
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Включено ВАК України до переліку наукових фахових видань
із психологічних спеціальностей

Адреса редакції: 43025, м. Луцьк, вул. Потапова, 9
Тел.: (03322) 4-90-01 (у Луцьку); (044) 425-24-08 (у Києві)
Ел. пошта: loga_zasyekina@mail.ru; info@ispp.org.ua
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації КВ № 14266-3237 ПР від 17.06.2008 р.

Видавець: Інститут соціальної та політичної психології
НАПН України
(04070, м. Київ, вул. Андріївська, 15)

Статті публікуються в авторській редакції

© Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України, 2012

ПРЕДСТАВЛЯЮ ВИПУСК

Сучасна соціальна психологія охоплює багато різних аспектів, але серед них центральним об'єктом є соціальні групи. За розміром їх умовно поділяють на малі, середні та великі, але ріднять їх спільні закономірності. Різні групи перебувають у неперервному взаємозв'язку, одні впливають на функціонування інших, стаючи важливими суб'єктами соціальних структур різного рівня.

Проблемам психології малих, середніх та великих груп було присвячено дві всеукраїнські наукові конференції: «Актуальні проблеми психології малих груп», яка відбулася 14-15 лютого 2011 р. в м. Києві, та «Соціально-психологічні проблеми цілісності українського суспільства», що пройшла в м. Черкаси 28-30 червня 2012 р. Конференції було організовано Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України (друга – за сприяння Черкаського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації, територіального центру соціальної допомоги населенню Соснівського району м. Черкаси та Черкаського обласного інституту післядипломної освіти).

У цьому двотомному спецвипуску журналу публікуються статті, в основу яких покладено доповіді учасників конференцій. Серед авторів – викладачі, науковці, аспіранти та докторанти з 15 міст України, які представляють десятки наукових та навчальних установ нашої країни. Автори зосереджують увагу на теоретичних та прикладних проблемах психології малих, середніх і великих груп, актуальних проблемах суспільної психології, зокрема таких, як групова ідентичність, її суперечності та закономірності; групові психічні феномени, креативність особистості і групи, колективні травми та їхній вплив на суспільне життя, традиції, історію; групова динаміка; особливості

формуванні Я-концепції цієї категорії підлітків. Відповідно ми ставили перед собою задачу: розробити та експериментально апробувати діагностично-корекційну методику психотерапевтичної допомоги дітям-діабетикам, спрямовану на формування позитивної Я-концепції. Таким чином ми прагнули допомогти дітям-діабетикам краще пізнати себе, свої можливості, сильні якості, обмеження, усвідомити життєву ситуацію як взаємодію внутрішніх особливостей Я-концепції та зовнішніх умов й обставин, що мають специфічне емоційно-когнітивне та мотиваційно-поведінкове навантаження невиліковною хворобою.

Український психолог, засновниця теорії та практики групової психокорекції Т. С. Яценко зазначає, що процес психокорекції відроджує «гнучкість, мобільність психічної організації суб'єкта» (це стосується поведінкової сфери Я-концепції) та сприяє «розвитку лабільності й пластичності особистісних якостей суб'єкта» (це ставиться до емоційної сфери Я-концепції) [3, с. 18]. Спираючись на це, ми вирішили реалізувати модель впливів групи ровесників на Я-концепцію підлітка-діабетика через систему корекційних заходів у групі, а саме систему тренінгових занять, комплекс яких буде спрямований на сприйняття та прийняття себе та іншого у взаємодії. Очікуваний результат позитивних впливів ровесників на підлітків-діабетиків визначається поступовою перебудовою їх ставлення до інших. Кінцевим результатом будуть зміни самоствалення, самооцінки, Я-образу, Я-концепції підлітка-діабетика в цілому на більш адекватну та позитивну. У розробленому тренінговому комплексі зміст і задачі ускладнювалися в залежності від усвідомлення підлітками життєвої ситуації (свого зовнішнього та внутрішнього життєвого змісту), особливостей власної мотивації, вибору засобів дії та післядії, що буде виступати підсумком сумісної діяльності в групі та оцінкою кожного.

Психолог Л. І. Уманський виявив такі соціально-психологічні параметри групи: «зміст моральної спрямованості групи – інтегрована єдність її мети, мотивів, ціннісних орієнтацій; організаційна єдність групи; групова готовність у сфері тієї чи іншої діяльності; психологічна єдність: інтелектуальна, емоційна вольова сумісність, що характеризує відповідно процес міжособистісного пізнання і взаєморозуміння в групі, міжособистісні контакти емоційного характеру, стресостійкість і надійність групи в екстремальних ситуаціях» [цит. за: 4, с. 171]. Виходячи з цього нами було здійснено своєрідний опис структури тренінгової програми, її впливу на ефективність взаємодії в групі підлітків-діабетиків (11–16 років) під час занять, що проводилися в спеціалізованих інтернатах для підлітків-діабетиків м. Харкова та м. Дніпропетровська. Нами була підготовлена психокорекційна програма, теоретичною основою якої була концепція структури вчинку В. А. Роменця. У продовж проведення цього тренінгу ми спостерігали динаміку розвитку групи, яку, за Л. І. Уманським, характеризує «процес міжособистісного пізнання і взаєморозуміння в групі,

міжособистісні контакти емоційного характеру, стресостійкість і надійність групи в екстремальних ситуаціях». Окрім того, ми досліджували особливості впливу ровесників на емоційну, когнітивну та поведінкову сфери Я-концепції дітей діабетиків під час проведення психокорекційного тренінгу. Дзеркальне відображення своїх проблем в «об'єктиві» групи давало змогу підліткам формувати цілісне, комплексне, оптимальне бачення, конкретне для себе та узагальнене для всіх.

Згідно концепції В. А. Роменця (рис.) логічна структура вчинку містить «чотири компоненти – ситуативний, мотиваційний, дійовий, післядійовий як здійснення вчинку зі «зворотним зв'язком» [5, с. 174]. В основі вчинку за В.А. Роменцем покладено дію встановлення та розриву певних зв'язків людини із середовищем [6, с. 535]. Дитина визначає чого вона хоче, але перед нею стоять суспільні норми поведінки, що спрямовують вольові зусилля та протиставляють «Я хочу», «Я повинен», «Я змушений». Відбувається боротьба мотивів і необхідність виборів [5, с. 181].

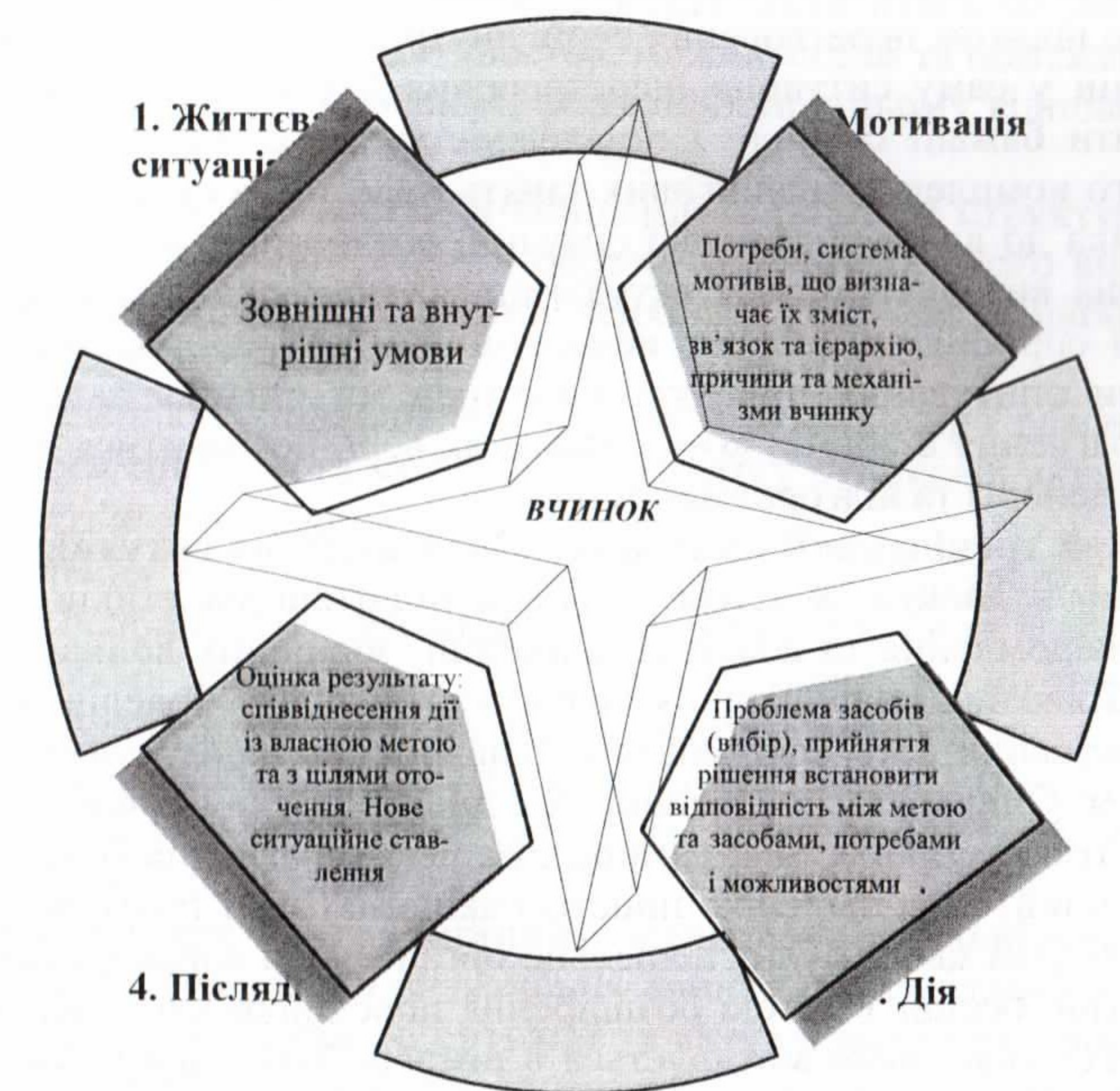

Рис. Задачі тренінгової психокорекційної програми для підлітків-діабетиків (за структурними компонентами вчинку В. А. Роменця)

Таким чином мотивація актуалізує потребу й трансформується суб'єктом у певну мету. Початковим компонентом реально-практичної структури вчинку підлітка складає залежність між мотивом та ситуацією, це виступає як співвідношення між Я-ідеальним та Я-дійсним. Прагнення підлітка до ідеалу мотивує його дію на зміну та створення нової ситуації.

Підліток може не усвідомлювати наслідків хвороби, не має належного емоційно-вольового досвіду протистояння психотравмуючим впливам хвороби та конструктивного адекватного сприйняття життєвої ситуації. Тому його неадекватне ставлення до хвороби: заперечення, ігнорування, приховування факту наявності хвороби, зневажливе ставлення до лікування, розділення хвороби та життєвої ситуації є специфічною проблемою інсулінозалежної людини, яка ще фізично та психічно не готова сприймати життєву ситуацію за реальну. Для хворого підлітка важливо усвідомити поступове рівномірне прийняття хвороби та життєвої ситуації як потребу в реалізації необхідного стилю життя. За визначенням В.А. Роменця «першим визначенням і формою прояву вчинкової активності є подолання залежності від ситуації умов і обставин або шляхом перетворення своїх внутрішніх позицій, або ж унесенням змін у саму ситуацію, перетворення її у напрямі, що дає змогу отримати бажані свободу і незалежність» [5, с. 169]. Тому задачею першого комплексу тренінгових занять буде зміна ставлення підлітка-діабетика до власної життєвої ситуації, обтяженої цукровим діабетом. Ця зміна визначатиметься актуалізацією його психічних ресурсів на зміною сприйняття себе як неповноцінної хворої людини. Тобто за словами опитуваних підлітків-діабетиків ми ставили задачу втілити їхнє прагнення в життя: «бути таким як всі», позбавитися відчуття відокремленості та відгородженості.

1-й тренінговий комплекс: «Моя життєва ситуація: що я хочу – що я можу». Життєва ситуація підлітків-діабетиків включає в себе усвідомлення та аналіз Я-концепції, зовнішніх впливів та обставин, обтяжених невиліковною хворобою) а також поведінкові спроби пристосування вже сформованих навичок до конкретних життєвих проблем. Одним із найважливіших соціальних здібностей є «здібність знаходити компроміс між самореалізацією (прагнення бути таким, як ніхто інший) та соціальною пристосованістю (бути таким як всі інші)» [7, с. 39]. Для цього були спеціально організовані вправи, психогімнастичні ігри, бесіди з метою розширення поведінкового репертуару підлітка-діабетика, який мотивується в потребі бути такими як всі. Саме хвороба несе підлітку своє специфічне інвалідизуюче щоденне навантаження не тільки фізичне, але й психічне. Фізична залежність дитини від інсуліну створює психічну залежність від хвороби та одночасно певні обмеження у життєдіяльності, що у порівнянні із здоровими дітьми створює певне співвідношення психічних факторів: почуття не-

повноцінності та прагнення до переваги й соціального інтересу. При розвитку почуття неповноцінності може зростати прагнення до переваги, тоді людина замикається в своєму Я, зневажає інших людей. Коли почуття неповноцінності не компенсується почуттям переваги, тоді зростає ворожнеча до оточення, страх перед ним [8, с. 85]. Важливою умовою розвитку особистості А. Адлер визначав соціальний інтерес, здібність людини бути пов'язаним із соціумом, що проявляється у прагненні до взаєморозуміння, співпереживання, співпраці з людьми, здібності ідентифікувати з групою. Тому найбільше підліткам хочеться бути таким як всі, незалежним, вільним, небоязким до свого самопочуття як фізичного так і психічного. Реалізація першого комплексу програми «Моя життєва ситуація: що я хочу – що я можу» передбачає вирішення таких задач:

- формування в групі підлітків інтересу, бажання спілкуватися з учасниками; розвивати орієнтації в специфіці тренінгу;
- розвиток здібностей пізнання себе та інших;
- розвиток уміння позитивно оцінювати життєву ситуацію (Я-концепція та зовнішні умови), адекватно ставитися до ситуації в цілому, як до своїх властивостей, можливостей та обмежень, так і до особливостей оточення, формуючи при цьому відповідні Я-образи.
- виявлення особливостей Я-концепції підлітка, її структури: самоставлення, самооцінки, Я-образів як спонукального внутрішнього ядра здійснення вчинку, психічних ресурсів та здібностей, мотивації.
- закріплення та підвищення підлітком уявлень про власну значущість, цінності та можливості розвитку вчинкової активності, самостійності, творчості.
- виявлення очікувань учасників, їх життєвих ситуацій (внутрішніх особливостей Я-концепції, та зовнішніх умов й обставин, що мають специфічне емоційно-когнітивне та мотиваційно-поведінкове навантаження невиліковною хворобою).

Ці задачі реалізувалися у такій тематиці занять: «Що ми разом можемо зробити», «Моя життєва ситуація», «Будь таким який ти є, але в найкращому вигляді».

2-й комплекс (мотиваційний): «Для чого це мені потрібно, мотиви». На другому етапі визначення вчинку стоїть задача використати свободу, відвойовану в ситуації та актуалізувати рушійні сили психічного розвитку від спонук та потреб до мотивів саморозвитку. В момент переходу від мотиву до цілі підліток вирішує проблему відокремлення «Я хочу» від «Я повинен», співвідносячи її з цілями оточення. Мотив має функцію спонукування та спрямовування дії на предмет, а також функцію смислоутворення, тобто виявлення змісту

мотиваційної системи в цілому, самозвіт у смислі свого вчинку [9, с. 453]. Якщо ціль стає мотивом, то цей мотив обов'язково усвідомлений. За Виготським у підлітка визначається не слабкість волі, а слабкість цілей. Тому задачею мотиваційного комплексу тренінгових занять буде створення умов для усвідомлення підлітком-діабетиком власних потреб, мотивів, цілей.

О. М. Леонтьєв визначає мотив як той предмет, що відповідає актуальній потребі, тобто виступаючи в якості засобу її задоволення організувати та визначеним чином спрямувати поведінку [9, с. 418]. Спрямованість та організованість, тобто доцільність та розумність поведінки можуть забезпечити тільки конкретний мотив – предмет даної потреби. Потреба виявляється суб'єктивно несвідомо в емоціях, а мотив виступає у свідомості людини як об'єкт, або ціль на яку спрямований вчинок. За О. М. Леонтьєвим розвиток особистості дитини знаходить вираження в зміні ієрархії мотивів діяльності. Коли старі мотиви втрачають свою спонукальну силу, виникають нові, що призводять до переосмислювання підлітком людських стосунків і власної поведінки.

Мотиваційний комплекс тренінгових занять був спрямований на розвиток здатності на власний вчинок вже в умовах перетворення життєвої ситуації. Прагнення підлітка його здійснити, визначається власним активним вибором через боротьбу мотивів, що потребує самостійності та виявлення творчих сил. У комплексі тренінгових занять «Для чого вони мені потрібні, мотиви» ми ставимо такі задачі:

- виявлення потреб підлітка як динамічної психічної сили та стану напруженості, що спонукає до активності за їх предметним змістом, силою, періодичністю та засобами їх задоволення;
- визначення мотивів підлітків-діабетиків, як смислоутворюючої, спрямовуючої, рушійної, організаційної форми спонукальної причини до досягнення цілі;
- розвиток мотивації, як системи мотивів підлітка, що пояснює причини та механізми вчинку за типом «якщо ..., то...» та її суть в питанні «Для чого?», визначення змісту, зв'язку та ієрархії мотивації;
- виявлення інтересів, задач, бажань, намірів як факторів мотиваційної системи, які виконують її інструментальну функцію;
- вправляти підлітків у вирішенні різних типів проблемних ситуацій та сформувані свої моделі поведінки відповідно до вимог оточення. Виявляти потреби, опредметнені у мотиві (предмет, образ);
- створення умов для розвитку позитивної мотивації та підвищення рівня активності учасників, емоційне їх залучення в роботу;
- вдосконалювати партнерський стиль співробітництва, який передбачає наявність спільної мети, урахування інтересів, відчут-

тів, переживань іншої людини, визнання цінності його особистості і думок, що і дозволить створити атмосферу довіри, співпраці, відвертості, безпеки, емоційної свободи.

До цього комплексу пропонувалися наступні теми тренінгових занять: «Мої бажання, інтереси, наміри, потреби», «Мотиви наших вчинків», «Як досягнути цілі».

3-й комплекс: «Мої дії у досягненні мети». Третім етапом здійснення вчинку є сама дія, що визначається метою, цільовизначенням та ціле покладанням. В комплексі вони актуалізують проблему засобів, які необхідно обговорювати та обдумувати. Важливо, що вибір засобів підлітком підпорядковується меті діяльності, саме вона відкриває перехід до вчинкової дії. Спочатку ціль має характер зовнішньої предметності та розкривається у ставленнях до оточуючих фонових предметів та може бути досягнутою тільки через посередництво цих предметів і на основі зв'язку з ними, зводячи їх до рівня засобу. Предмет – ціль стає засобом впливу, точніше комунікації з іншими предметами та особами й розкриває міжособистісні стосунки. Результатом, продуктом вчинку за В.А Роменцем, є нове ситуаційне ставлення людини [5, с. 390]. При прийнятті рішення підлітку треба навчитися «переосмислювати свої цілі й ще раз переконатися, що саме цього він бажає понад усе, переоцінити засоби, які збирається використати, врахувавши при цьому рівень оволодіння ними й особливості конкретної ситуації, в якій збирається діяти, її внутрішні й зовнішні аспекти» [5, с. 172]. У третьому комплексі вирішуються такі задачі:

- формування працездатності учасників (інтенсифікація міжособистісної взаємодії, демонстрація та утворення поведінкових моделей); розвиток відповідальності у процесі вибору цілі, засобів дії, відповідним меті, а також вміння прогнозувати результат;
- розвиток вміння підлітків формулювати та ставити перед собою реальні цілі, адекватні можливостям, здібностям та його рівню домагань, планувати задачі при наявності перепон;
- формування навичок визначення підлітками відповідності між метою та засобами дії як прагнення до ідеалу;
- вправляння у виборі засобів дії, переосмислення та переоцінка їх як породження мети, планування задач, необхідних при виникненні перешкод та їх подолання;
- розвиток навичок спілкування та партнерської взаємодії як компонентів та засобів дії у процесі їх практичного навчання та вдосконалення;
- розвиток здібності знаходити компроміс між самореалізацією (прагнення бути таким, як ніхто інший) та соціальною пристосованістю (бути таким як всі інші);

- створення умов через вправи та психогімнастичні ігри для поведінкових спроб у сфері пристосування сформованих навичок до конкретних життєвих проблем підлітків-діабетиків;
- засвоєння функціональних засобів, спрямованих на навчання прийомам розвитку операціональних можливостей – уваги, актуалізації необхідної інформації, засобів раціонального опрацювання.

Відповідно планувалися такі теми занять: «Схожі та різні», «Люди, значущі для мене», «Як досягнути цілі», «Конфлікт».

Психолог В. П. Трусов підкреслював, що вчинок не просто відображає та виявляє назовні наш внутрішній стан, але й виконує іншу функцію: дає перевірку своєї оцінки цього стану [цит. за 10, с. 70].

4-й комплекс (післядійовий): «На що ти здатен?– оціни себе». Самопізнання дитини врешті решт виступає рефлексією та її реакцією на зміни, викликані порушенням внутрішньої рівноваги (іноді навмисним з боку особи), які відкривають нерозвідані в собі резерви, задають нові прагнення в самореалізації та самотворенні. Зростання інтересу підлітка до свого психічного життя дозволяє дитині поступово звільнитися від диктату середовища, дорослих, та, разом з тим, вчитися переносити на себе відповідальність за власне життя, за свій успіх, за можливість винайти для себе смисл вчинку.

Оцінювання себе, своїх дій, як різновид учинкової активності, як рефлексивний процес будується за принципом зворотнього зв'язку між метою та тим, що отримано в процесі її виконання [5, с. 173]. Результати вчинкової активності особи утворюючи ефект післядії, як певної реакції, що задає подальше розгортання інших вчинків. В. А. Роменець характеризує ефект післядії (рефлексії) як підсумовування вчиненого, закручення нової вчинкової спіралі на цьому ґрунті [6, с. 599]. Тобто, відбувається узгодження та актуалізація складових Я-концепції самоствавлення, самооцінки, Я-образів, що задають (актуалізують) суб'єкту внутрішні передумови формування здатності дитини до вчинку та прагнення підлітка до здійснення його. У третьому комплексі визначаються задачі:

- розвиток здібностей до розуміння та прогнозування стосунків, почуттів та станів, особливостей поведінки інших людей у визначених ситуаціях;
- підвищення адекватності аналізу себе, партнера за спілкуванням, групової ситуації в цілому;
- аналіз та переоцінка, адекватна інтерпретація проблем міжособистісної взаємодії підлітків-діабетиків;
- вправлення у саморозкритті, самодослідженні, самопізнанні учасників через зворотній зв'язок з групою;

- формування у підлітка оцінки результатів дії та адекватного використання засобів дії;
- розвиток рефлексії та зворотного зв'язку на етапі післядії;
- згуртування групи та позитивний взаємовплив учасників; аналіз та переоцінка свого власного досвіду в процесі групової взаємодії, навчання моделям ефективної поведінки у конкретних ситуаціях спілкування (знайомство, конфлікт, проблемна ситуація);
- розширення поведінкового репертуару, що складається з окремих навичок та стереотипів.

Була запланована наступна тематика занять: «Життя за власним вибором», «Зіркова карта мого життя», «Перед далекою дорогою».

Висновки. Тренінг взаємодії між підлітками-діабетиками та здоровими ровесниками дає змогу діабетикам подолати власні обмеження, розсунути межі своїх можливостей, визначити свій потенціал в порівнянні з можливостями однолітків, а також створює умови висловлювати приховані почуття, розряджати накопичені переживання, контролювати надалі свої емоції. Одночасно діти мають змогу вправлятися у вирішенні різних типів проблемних ситуацій та сформуванню своєї моделі поведінки відповідно до вимог оточення.

Взаємодія дітей-діабетиків з дітьми, що не хворіють на діабет допоможе діабетикам побачити власні труднощі через порівняння своїх проблем з проблемами здорових дітей, визначити їх схожість чи відмінність, дасть можливість поставити себе на їх місце, відчути себе таким як усі. Отже, підлітки-діабетики матимуть змогу усвідомити, що діти з обмеженими можливостями можуть реалізувати себе в різних сферах життя, навіть незважаючи на особливості перебігу хвороби. Тренінгова програма складається з комплексів тренінгів, кожен із яких включає цілеспрямоване, послідовне, систематичне тренування наперед визначених тілесних, когнітивних, а також емоційних навичок, поряд з процесом корекції помилкових або невдалих поведінкових, когнітивних або емоційних звичок у групі підлітків. Формування або використання вже наявного поведінкового репертуару може потребувати адаптації тієї чи іншої навички підлітків-діабетиків до конкретної життєвої ситуації, враховуючи її характер, передісторію їх особистісного розвитку, особливостей Я-концепції та характеру взаємодії з батьками та ровесниками.

Література

1. Михайлова Е. А. Клинико-патогенетические закономерности формирования психопатологических особенностей у детей с тяжелой формой сахарного диабета : дис. ... д-ра. мед. наук : 14.01.16 / Е. А. Михайлова. – Х., 2006. – 419 с.
2. Михайлова Е. А. Медико-социальный портрет подростка, страдающего сахарным диабетом / Е. А. Михайлова // Современный подросток : мате-

- риалы Всерос. конф. с междунар. участием (Москва, 4–5 декабря 2001г.) ; под общ. ред. А. А. Баранова, В. Р. Кучмы. – М. : Издание Научного центра здоровья детей РАМН, 2001. – С. 233–234.
3. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання : навч. посіб. / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с.
  4. Корнев М. Н. Соціальна психологія : підручник / М. Н. Корнев, А. Б. Коваленко – К., 1995. – С. 170 – 304 с.
  5. Основи психології : підручник / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – К. : Либідь, 1995. – 632 с.
  6. Роменець В. А. Історія психології XIX – початку XX століття : навч. посіб. / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1995. – 614 с.
  7. Ромек В. Г. Тренинг уверенности в межличностных отношениях. / В. Г. Ромек – СПб. : Речь, 2003. – 175 с.
  8. Сандомирский М. Е. Психосоматика и телесная психотерапия: Практическое руководство / М. Е. Сандомирский. – М. : Класс, 2005. – 592 с. – (Библиотека психологии и психотерапии).
  9. Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл ; КДУ, 2005. – 511 с.
  10. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М., Изд-во МГУ, 1983. – 284 с.

Вікторія Покладова

МЕТОД КОМАНДНОГО КОУЧИНГУ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ САМОКЕРОВАНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ

Проблема. У наш час зростає інтерес дослідників до використання коучингу в підвищенні якості підготовки фахівців соціальної сфери в системі ВНЗ.

Мета статті: розглянути ресурси інноваційних методів групової роботи для практично зорієнтованої підготовки психологів.

Розвиток ринкових відносин в українському професійному середовищі висуває перед фахівцями вимоги бути конкурентоспроможними. Такі вимоги ринку ведуть до необхідності розширити співіснування різних культурадигм освіти, потребують співпраці фахівців усіх освітніх рівнів, а також розробки такої освітньої моделі навчання та розвитку життєдіяльності, особисто і професійно успішної людини, яка буде складатися із взаємозалежних та взаємодоповнювальних процесів поступової професіоналізації фахівця.

Процес підготовки фахівця будь-якої спеціальності – це не тільки навчання в професійному навчальному закладі, це неперервний процес набуття певного рівня професіоналізму, який продов-

жується протягом життя людини та потребує логічно побудованої поступовості.

Очікуваннями студентів від навчання є бажання почути якомога більше професійної інформації та якомога швидше почати працювати в практичному професійному середовищі. Молоді люди так чи інакше вмотивовані на швидке опанування знань, умінь, навичок майбутньої професії. Це можна вважати показником активної лідерської позиції, суб'єктного ставлення до свого майбутнього. Для закріплення та розвитку такої студентської позиції світова освітня система практикує різні варіанти підходів раннього залучення до майбутньої професії на волонтерських засадах. У такій логіці професіоналізації, наприклад, майбутні банкіри, спеціалісти з комп'ютерних технологій, дизайнери починають з роботи в офісах провідних фахових організацій уже в перші два тижні першого навчального року. Для майбутніх психологів такий старт має обмеження у зв'язку з особливостями контингенту користувачів психологічних послуг. Отже, передумання в навчальних програмах загальних курсів відтермінують формування у студентів образів професіоналізації, гальмує формування їхнього суб'єктного ставлення до себе як професіоналів, віддаляє їх від усвідомлення ресурсності їхнього майбутнього професійного середовища та практики. Це визначає проблему, яка потребує пошуку засобів забезпечення орієнтирів професіоналізації на перших етапах навчання.

Вивчення сучасних нормативних [1], наукових [2], методичних джерел [3] доводить, що всі вони наголошують на потребі розвитку практично зорієнтованих або інтерактивних підходів у підготовці спеціалістів-практиків соціальної сфери. Достатньо ґрунтовно описано методику підготовки і викладення змісту лекційних, семінарських та практичних занять. Накопичено великий досвід розробки та викладання лекційних матеріалів, проведення семінарських занять. Але проведення практикумів, максимально наближених до змісту практичної роботи та реального соціального життя для фахівців системи вищої освіти є полем для пошуку методів практичного навчання, визначення загальної та ситуативної мети і завдань практик, оцінки отриманих навичок та практичного досвіду, а тим більше закріплення, поглиблення та використання його в подальшій самостійній практиці.

Серед навчальних принципів, які будуть сприяти впровадженню інтерактивних підходів навчання на якісному рівні можна виділити:

- принцип полілогового простору [4; 5],
- принцип побудови «спільної події» [6] навчання від спілкування до взаємодії, взаєморозуміння, взаємопідтримки
- принцип самокерованості групи.

Щоб працювати за такими принципами треба сповідувати гуманістичні цінності, етичні принципи поваги людської гідності, віри

З М І С Т

Представляю випуск	3
Обрії психічного життя людини	
<i>Ананова І.</i> Невротична провина як результат інтерналізації системи сімейних відносин	5
<i>Богданович Г.</i> Феномен міжособистісної недовіри та особливості когнітивної сфери, що обумовлюють її формування	14
<i>Данильченко Т.</i> Гендерна ідентичність як фактор формування образу тіла	22
<i>Дворник М.</i> Конфронтація особистості в парадигмі групової динаміки	30
<i>Колот С.</i> Самоефективність лідерства у малій групі як функція емоційного інтелекту	38
<i>Кузін Є.</i> Вплив гендерних особливостей на стосунки подружжя в сучасній сім'ї (російською мовою)	45
<i>Меліхова І.</i> Деформація моделі маскулінної поведінки хлопчиків у неповних сім'ях	52
<i>Семиліт М.</i> Актуалізація психотравм у процесі проектування життя: прояви та стратегії виходу	57
<i>Тригуб Т.</i> Медіапсихологічні чинники становлення соціометричного статусу особистості в групі	67
<i>Чорна Л.</i> Концептуальні та методичні засади дослідження рольової ідентичності особистості	73
<i>Яремчук О., Лінецька О.</i> Індивідуальна міфологія та культурно-історичний потенціал особистості	83
Соціальна і політична психологія	
<i>Барабаш О.</i> Реалізація творчого потенціалу особистості у групі	91
<i>Варняк І.</i> Дослідження творчого потенціалу малої групи на прикладі вивчення креативності особистості	98
<i>Вознесенська О., Павлін Д.</i> Групова ідентичність аутсайдера в дитячому колективі	105
<i>Горностаї П.</i> Група як суб'єкт: співвідношення понять «групова ідентичність» та «ідентичність групи» (російською мовою) ...	113
<i>Грибенко І.</i> Групова ідентичність та ідентичність групи	122
<i>Мартинюк О., Максимова Ю.</i> Аналіз соціально-психологічних проблем у стосунках молодого подружжя (російською мовою)	128
<i>Массанов А.</i> Умови подолання психологічних бар'єрів у сімейних стосунках (російською мовою)	136
<i>Мірошнеченко А.</i> Соціально-психологічне функціонування сім'ї як малої групи	141
<i>Раєвська Я.</i> Дистантні сім'ї: особливості та класифікація	147

<i>Сидорик Ю.</i> Динаміка конфліктності дитячо-батьківських стосунків у сім'ях з дітьми юнацького віку	155
<i>Скрипник О.</i> Лояльність до малої фахової групи: психологічні аспекти	160
<i>Тінякова А.</i> Трифакторна модель розвитку малої групи (російською мовою)	167
<i>Циганенко Г.</i> Робота з групою і в групі: простір співпраці та деструктивні тенденції	174
<i>Чаплінська Ю.</i> Образ сім'ї молодого подружжя	181
Психологічний світ освіти	
<i>Бегеца Л.</i> Вплив соціометричного статусу та емоційної експансивності на рівень адаптованості практичних психологів професійно-технічних навчальних закладів	189
<i>Долженкова Г.</i> Соціальна адаптація малої групи іноземних студентів засобами мелотерапії (російською мовою)	197
<i>Плетка О.</i> Особливості гендерної ідентичності у студентських навчальних групах	205
Психологічна практика	
<i>Горбунова В.</i> Психологічні засади формування бізнес-команд на етапі професійного відбору	215
<i>Кейсельман (Дорожкін) В.</i> На шляхах створення етологічного підходу в тренінгу (російською мовою)	222
<i>Кернас А.</i> Психологічний супровід професійного розвитку спортивних команд як малих груп (російською мовою)	228
<i>Подофей С.</i> Особливості психологічного тренінгу в групі підлітків-діабетиків	237
<i>Покладова В.</i> Метод командного коучингу в контексті формування самокерованої студентської групи	246
<i>Сергієнко І.</i> Використання соціального атома у вигляді іграшок у психодраматичній роботі з функціональним безпліддям (російською мовою)	251
<i>Фадеева К.-М.</i> Використання групового танцювально-рухового тренінгу з метою формування позитивної Я-концепції підлітків	260
<i>Федотова Т.</i> Вивчення креативного художнього продукту в процесі навчальної образотворчої діяльності	266
<i>Чаусова Ю.</i> Конструювання сімейних стосунків за допомогою наративу	272
Анотації	279
Наші автори	299